

Снігур Л. П.

ОЗНАКИ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті обґрунтовано ознаки загроз економічній безпеці підприємств. Виявлено причини утворення загроз економічній безпеці підприємств і тенденції, що негативно впливають на економічну безпеку підприємств такі, як поглинання підприємств, форсоване банкрутство підприємств, явна дестабілізація системи управління підприємствами, що переслідує цілі захоплення контролю за підприємствами, застосування силових структур при вирішенні корпоративних конфліктів тощо. Підкреслено, що фактори ризику, небезпеки та загрози можна згрупувати за різними класифікаційними ознаками.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, ознаки загроз економічній безпеці, фактори ризику, класифікація загроз, причини загроз, протидії загрозам.

Снигур Л.П.

ПРИЗНАКИ УГРОЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье обоснована признаки угроз экономической безопасности предприятий. Выявлены причины образования угроз экономической безопасности предприятий и тенденции, которые негативно влияют на экономическую безопасность предприятий такие, как поглощение предприятий, форсированное банкротство предприятий, явная дестабилизация системы управления предприятиями, преследует цели захвата контроля за предприятиями, применение силовых структур при решении корпоративных конфликтов и тому подобное. Подчеркнуто, что факторы риска, опасности и угрозы можно сгруппировать по различным классификационным признакам.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, признаки угроз экономической безопасности, факторы риска, классификация угроз, причины угроз, противодействия угрозам.

Snigir L.P.

SIGNS OF THE THREAT OF THE ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

The article substantiates the signs of threats to the economic security of enterprises. The reasons for creating threats to the economic security of enterprises and the tendencies that adversely affect the economic security of enterprises such as enterprises' absorption, forced bankruptcy of enterprises, obvious destabilization of the enterprise management system, which pursues the objectives of seizing control over enterprises, the use of law enforcement structures in resolving corporate conflicts, etc. are revealed. It was emphasized that risk factors, hazards and threats can be grouped according to different classification criteria.

Keywords: economic safety of the enterprise, signs of threats to economic security, risk factors, classification of threats, causes of threats, counteraction to threats.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення соціально-економічний розвиток підприємств характеризується радикальними політичними, економічними, соціальними й екологічними змінами та стрімким розвитком науково-технічного прогресу, що проникає у всі сфери життєдіяльності людини й економіки держави. Саме тому наростання кризових явищ, невизначеності та динамічності економічної ситуації вимагає від суб'єктів господарювання посиленої уваги щодо питань власної економічної безпеки, виявлення можливих економічних загроз здатних негативно впливати на стан і результати їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розв'язанню проблеми загроз

економічній безпеці підприємств присвятили свої праці відомі вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема О. Орлик, В. Вірченко, О. Арефєва, В. Гадишев та ін. Проте, незважаючи на значні їх досягнення, низка питань теоретико-методологічного та практичного характеру потребують детальнішого висвітлення та подальших наукових досліджень. Існує необхідність поглибленого вивчення ознак загроз економічній безпеці підприємств для подальшого їх уникнення. Адже проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством не тільки в кризові періоди, а й в період повної економічної стабільності.

Мета статті. Обґрунтування ознак загроз економічній безпеці підприємства.

Виклад основного матеріалу. В період переходу до ринкових умов господарювання в нашій державі підприємства були змушені працювати в складних і непередбачуваних умовах. Постійні економічні коливання створювали фінансові проблеми. Регулювання економіки постійно потребувало економічного захисту безпеки підприємств, щоб захистити власні інтереси.

Проблемою економічної безпеки підприємств займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці такі, як: О. Орлик, В. Вірченко, О. Арефєва, В. Гадишев.

Саме проблема економічної безпеки підприємства особливо актуальна в період економічної, соціальної та політичної нестабільності в суспільстві. Така ситуація, як правило, складається під час переходу від однієї соціально-економічної системи до іншої.(можна до актуальності віднести)

Під економічною безпекою підприємства розуміється захист його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від активних або пасивних економічних загроз, пов'язаних, наприклад, з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища та здатністю до його відтворення[3 с. 51].

Під загрозою розуміється сукупність умов, процесів, факторів, що перешкоджають реалізації національних економічних інтересів або утворюючих небезпеку для них та суб'єктів господарської діяльності. Причини загрози економічної безпеки багато в чому обумовлені не тільки минулим розвитком, але й помилками проведеного за роки реформ економічного курсу, аморфністю поточної науково-промислової політики, втратою керованості економікою.

Головна ціль економічної безпеки підприємства складається з таких складових:

- в стійкому і максимально ефективному функціонуванні в справжніх умовах;
- у створенні високого потенціалу зростання та розвитку підприємства в майбутньому.

Загроза економічної безпеки підприємства може бути визначена в кінцевому вигляді як певні збитки, інтегральний показник яких характеризує ступінь зниження економічного потенціалу за певний проміжок часу.

Під поняттям «загроза» розглядається сукупність умов, процесів, факторів, які перешкоджають реалізації національних економічних інтересів або тих, що створюють небезпеку для них і для суб'єктів господарської діяльності. Причини загроз економічній безпеці багато в чому обумовлені не тільки минулим розвитком, але й помилками проведених за останній період економічних реформ, аморфністю поточної науково-промислової політики, втратою керованості економікою[2 с. 39].

Всі фактори ризику, небезпеки та загрози можна згрупувати за різними класифікаційними ознаками. Так, залежно від можливості їх прогнозування слід виділити ті небезпеки чи загрози, які можна передбачити або ті, що не можливо спрогнозувати[4 с. 112].

Загрози економічній безпеці підприємства в залежності від джерела появи можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні виникають без участі та за винятком бажання підприємства чи його службовців,

незалежно від прийнятих рішень, дій менеджера. Це стан фінансової кон'юнктури, наукових досліджень, форс-мажорних обставин тощо. Їх потрібно розпізнати та обов'язково враховувати в управлінських рішеннях. Суб'єктивні – спричинені передбаченими або непередбаченими діями людей, різних органів та організацій, у тому числі державних і міжнародних підприємств- конкурентів. Тому запобігання їх багато в чому пов'язано з впливом на суб'єктів економічних відноси[12 с.68].

В залежності від можливості попередження фактори ризику поділяють на форс-мажорні та не форс-мажорних. Форс-мажорні – це ті, що не можливо попередити (війни, катастрофи, надзвичайні ситуації, які змушують приймати рішення та діяти проти волі). Не форс-мажорні можуть бути попереджені своєчасними певними діями. Згідно вірогідності їх настання можуть бути такі фактори (небезпека, загроза, виклики, зона ризику). Їх можна розмежувати на реально існуючі та латентні – замасковані, ті, що важко розпізнати. Тому їх відображення вимагає прийняття термінових заходів, додаткових зусиль та засобів. Загрози можна також класифікувати за об'єктом посягання на: персонал, майно, техніку, інформацію, технології тощо. За природою виникнення: політичні, економічні, техногенні, правові, кримінальні, екологічні, конкурентні, контрагентські тощо.

В залежності від величини втрати або завданої шкоди небезпеку та загрози можна розділити на ті, що в подальшому будуть викликати труднощі: не значні, значні, катастрофічні. За ступенем вірогідності – невірогідні, маловірогідні, вірогідні, цілком вірогідні. Загрози можливо розділити за ознакою їх віддаленості за часом: безпосередня, близька (до 1 року), далека (більше 1 року) та в просторі: на території підприємства; прилеглий до підприємства; на території регіону, країни; закордоном[1 с. 34].

Найбільшого розповсюдження в науці отримало виділення небезпек і загроз в залежності від сфери їх появи. За ознаками їх поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні небезпеки та загрози виникають за межами

підприємства. Вони не пов'язані з його виробничою діяльністю. Як правило, це така зміна навколишнього середовища, яка може нанести підприємству шкоди. Внутрішні фактори пов'язані з господарською діяльністю підприємства, його персоналом. Вони обумовлені тими процесами, які виникають під час виготовлення продукції та її реалізації й можуть впливати на результати бізнесу. Найбільш важливими з них є: планування та прийняття рішень, дотримання технологій, організація праці та робота з персоналом, фінансова політика підприємства, дисципліна тощо[7 с. 302].

Наприклад, до факторів, що впливають на результати господарської діяльності підприємства, можуть відноситись: наявність сировинних запасів та енергетичних ресурсів, розвиток транспортних та інших комунікацій, наповненість ринку, стан конкурентів, наявність вільних трудових ресурсів, рівень їх професійної підготовки, рівень соціальної та політичної напруженості, орієнтація на продуктивну працю, рівень життя населення, його платоспроможність тощо. Що стосується зовнішніх факторів, що впливають на економічну безпеку підприємства, то їх можна згрупувати, виділивши: політичні, соціально-економічні, екологічні, науково-технічні та технологічні, юридичні, природно-кліматичні, демографічні, криміналістичні та ін.

Для того, щоб попередити загрози економічній безпеці перед підприємствами постає завдання спрогнозувати власні виробничі функції, провести ряд заходів щодо захисту цих функцій, тобто забезпечити економічну безпеку виробництва від різних зовнішніх і внутрішніх загроз, що впливають на потенціал підприємства, тобто ввести в дію систему моніторингу індикаторів безпеки, обґрунтувати та встановити їх порогові показники та здійснити заходи протидії загрозам.

Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством не тільки в період кризи, а й в період повної економічної стабільності[13 с. 24].

В повному режимі стійкого функціонування підприємство під час вирішенні завдань економічної безпеки акцентує увагу на підтримку стабільного ритму виробництва та збуту продукції, на запобіганні матеріального або фінансового збитку, на недопущенні несанкціонованого доступу до службової інформації та руйнування комп'ютерних баз даних, на протидії недобросовісній конкуренції та кримінальним проявам[8 с. 87].

Виробнича сфера ефективно працюючого підприємства, якщо вона своєчасно модернізована, то не являється джерелом економічної небезпеки як для колективу підприємства та його власника, так і для тих агентів ринку, які користуються продукцією підприємства, тобто його суміжників і споживачів.

В умовах сьогодення більшість вітчизняних промислових підприємств, які працюють у нестабільному економічному середовищі, є не вигідними, тому, що знаходяться в критичному стані, спостерігається різкий спад виробництва або й навіть банкрутство[9 с. 34]. Причин депресивного розвитку багато, але головні з них криються в інерції сформованої структури виробництва, його технологічна відсталість і повний занепад основних фондів, у відсутності пріоритетів державної науково-промислової політики. Для того, щоб попередити такі негативні прояви загроз потрібно провести необхідну реструктуризація підприємства, в умовах господарювання, що склалися в результаті неефективних, з точки зору реального сектора економіки, перетворення, що не дозволяє підприємствам заробляти кошти на модернізації.

Таке становище носить певну небезпеку як для економіки та соціальної стабільності в регіоні та суспільстві в цілому, так і для потенціалу та колективу кожного конкретного підприємства. Адже промислове підприємство, що є основним структурним елементом економіки, виконує не тільки виробничу функцію, а й несе певну соціальну та фінансову відповідальність перед робітниками[11 с. 125].

Жодне підприємство не може відчувати себе в економічній безпеці, якщо його продукція не затребувана на ринку та якщо відбувається тривалий спад в технологічному розвитку країни[5 с. 94]. Сьогодні спостерігається чітко виражена тенденція втрати промислових підприємств здатністю виготовляти науково-дослідну продукцію. Це означає, що під загрозою знаходиться технічна сторона виробничого апарату таких базових галузей економіки, як енергетична, транспортна, металургійна, хімічна, видобувна та ін., тому, що таке виробництво потребує постійного покращення.

Головні проблеми спричинені невідповідністю продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, низькою конкурентоспроможністю; значним зниженням інвестиційних ресурсів; появою фінансових кризових явищ; інфляцією[13 с. 85].

Всі вище згадані загрози не дають можливості підприємствам самостійно та ефективно входити в органічно організовану економічну систему і запустити ринковий механізм господарювання. На підприємствах утворилася непосильна для них дебіторська та кредиторська заборгованість, головним чинником якої є держава, яка часто не платить за продукцію, що виготовлено на її замовлення для державних потреб. Тому часто відсутні фінансові надходження для поповнення оборотного капіталу. В результаті виробничий та науково-технічний потенціал підприємств тривалий час перебуває в стані прогресуючої деградації, тому відбувається відтік висококваліфікованого кадрового складу, що унеможлиблює обслуговування високотехнологічного обладнання та збереження інфраструктури. Державна науково-промислова політика, яка полягає в тому, щоб здійснити керовану переорієнтацію підприємств із виконанням замовлень лише для державних потреб в умовах директивного управління економікою щодо ринкового питання, не реалізована. Адаптаційні здібності підприємств для плавного входження в ринок виявилися недостатніми, в першу чергу, у сфері продажу продукції промисловості, контролю за цінами природних монополістів, централізованого розподілу ресурсів, захисту внутрішнього ринку та

інтересів вітчизняного товаровиробника. Втрата управління економікою обумовила різке погіршення умов господарювання підприємств. Послідовна фінансова та інвестиційна криза посилила ряд деформаційних процесів у відтвореній структурі капіталу. Серед них потрібно виділити наступні:

- різке зниження інвестиційної та інноваційної активності не забезпечує процес відтворення (припинено оновлення активної частини основних фондів, наростає процес їх знецінення);

- відсутність попиту на замовлення, як наслідок, відсутність прибутків підприємств. Крім того, висока інфляція та зростання цін на матеріали, енергоресурси, висока банківська ставка;

- різке скорочення та навіть повне припинення фінансування державою галузі високих технологій.

Відомо, що послідовне оновлення потенціалу підприємства (освоєння процесних інновацій та нових видів продукції з більш високими споживчими властивостями) здійснюється шляхом створення провідних науково-технічних, конструкторських, технологічних та інвестиційних новацій, що є важливим стратегічним ресурсом розвитку та являється чи не основним при використанні інтенсивних факторів економічного зростання.

Якщо припинити оновлення активної частини основних фондів, то запускається процес їх знецінення. Відомо, що послідовне оновлення потенціалу підприємства (освоєння процесу інновацій та випуску видів продукції з більш високими споживчими властивостями) здійснюється шляхом створення провідних науково-технічних, конструкторських, технологічних та інвестиційних складових, що є важливим стратегічним ресурсом його розвитку, основними факторами економічного зростання.

Отже, економічна безпека підприємства – це захист науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або пасивних економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища та здатність до його відтворення. Для промислових

підприємств оцінка економічної безпеки в період кризи важлива, перш за все, тому що їх активно задіяний потенціал є визначальним стабілізуючим фактором антикризового розвитку, гарантом економічного зростання та підтримки економічної незалежності й безпеки держави[6 с. 81]. З усіх можливих видів загроз економічній безпеці підприємств в умовах кризи притаманні такі негативні ендогенні явища, як: природні, техногенні, інформаційні, конкурентні тощо, які безпосередньо направлені на руйнування або ослаблення потенціалу під впливом зовнішніх (екзогенних) факторів, що визначаються недоліками або слабкістю науково-промислової політики та країни в цілому.

Якщо науково-промислова політика створює підприємству умови, які призведуть до банкрутства, змушують переходити в сектор тіньової економіки для збереження стабільності економіко-фінансових процесів, використовувати бартерні технології взаєморозрахунків на ринку готової продукції замість природних кредитно-грошових відносин, позбавляючи підприємство оборотного капіталу. Саме в таких випадках підприємство вимушено переходить в небезпечну зону підвищеного економічного ризику. На наш погляд, важливіше дослідити фактори, що впливають на створення такого зовнішньо-економічного середовища, яке сприяє позитивним тенденціям розвитку потенційних можливостей виробництва та відповідають його інтересам.

Стан та тенденції розвитку, що забезпечують економічну безпеку підприємства, виключають або мінімізують шкоду не тільки потенціалу цього окремого підприємства, але й економіці в цілому. Саме в цьому й полягає основна функція забезпечення економічної безпеки. Очевидно, що економічна безпека підприємства має прямий причинно-наслідковий зв'язок із системою та результатами стратегічного планування свого розвитку залежно від цілей виробництва, засобів і можливостей їх досягнення, конкурентного середовища, умов господарювання тощо[10 с. 97]. В зв'язку з цим однією із основних вимог до стратегічного планування підприємства на

сучасній кризовій стадії розвитку є забезпечення критеріїв і параметрів економічної безпеки, визначення заходів щодо збереження створеного потенціалу, перш за все, пошук додаткових джерел ресурсного (фінансового) забезпечення, а також отримання міцних позицій в різних сегментах внутрішнього та зовнішнього ринку конкурентоспроможної продукції.

Стратегія економічної безпеки, формулювання цілей об'єктів стратегії, повинна складатись з наступних етапів:

- характеристика зовнішніх та внутрішніх загроз економічної безпеки підприємства;
- визначення та моніторинг факторів, що зміцнюють або руйнують стійкість його соціально-економічного положення на короткострокову та середньострокову (три-п'ять років) перспективи;
- визначення критеріїв та параметрів, що характеризують інтереси підприємства та відповідають вимогам його економічної безпеки;
- розробка економічної політики, яка включає механізми обліку впливових дій на стан економічної безпеки факторів;
- розробка напрямів діяльності підприємства щодо реалізації стратегії.

В цілому комплекс проблем оцінки економічної безпеки формується та досліджується в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Детальні робочі методи, де врахована специфіка підприємств на корпоративному, фірмовому рівнях тільки починають розроблятися, оскільки розробка вимагає використання не тільки стандартних загально прийнятих підходів, а й індивідуальних систем критеріїв, показників оцінки економічної безпеки, які, як правило, не застосовувались раніше.

Висновки. Забезпечення економічної безпеки підприємства є безперервним процесом, що спрямований на запобігання можливих збитків. Основними факторами, що погіршують економічну безпеку підприємства є: низький рівень конкурентоспроможності підприємства, несприятливий інвестиційний клімат для підприємства, нестабільність фінансового стану

підприємства, нездатність держави в повній мірі сплачувати за власну внутрішню продукцію.

Основними кількісними та якісними показниками економічної безпеки підприємства виступають: динаміка виробництва, частка обсягів виробництва, фактичний рівень завантаження виробничих потужностей, стабільність виробничого процесу, рівень рентабельності виробництва, забезпеченість власними джерелами фінансування, протермінована заборгованість (дебіторська, кредиторська), фондівіддача (капіталовіддача) виробництва, рівень інноваційної активності.

В останні десятиліття в нашій країні виникли принципово нові тенденції, що негативно впливають на економічну безпеку підприємств: поглинання підприємств, форсоване банкрутство підприємств, явна дестабілізація системи управління підприємствами.

Таким чином, у статті проаналізовано, систематизовано та доповнено існуючі сьогодні ознаки класифікації загроз економічній безпеці підприємства. Доцільним є завдання в подальших наукових розробках та дослідженнях виокремити типи загроз економічній безпеці підприємства за ознакою існуючих циклів управління підприємством.

Список джерел:

1. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств: монографія / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко. – К.: Вид-во Європейського університету, 2004. – С. 170
2. Васильців Т. Г. Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства / Т. Г. Васильців, М. Б. Пасічник // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Вип. 18.10. – С. 128–135.
3. Вірченко В. В. Інтелектуальна безпека підприємства та шляхи її забезпечення / В. В. Вірченко // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2013. – № 11 (200). – С. 51–54. Вісник соціально-економічних досліджень, випуск 3 (58), 2015 ISSN 2313-4569 127
4. Гадышев В. А. Классификация угроз экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / В. А. Гадышев, О. Г. Поскочинова. – Режим доступа: <http://vestnik.igps.ru/wp-content/uploads/V32/6.pdf>.
5. Долженков О. Ф. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах: монографія / [О. Ф.

Долженков, Ж. О. Жуковська, О. М. Головченко; за заг. ред. О. Ф. Довженкова]. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. – 208 с.

6. Зеркалов Д. В. Экономическая безопасность: монография / Д. В. Зеркалов. – К.: Основа, 2011. – 586 с.

7. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності: економіко-правовий аспект: навч. посіб. / М. І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.

8. Козаченко Г. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарев, О. М. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.

9. Мацеха Д. С. Економічна безпека підприємства / Д. С. Мацеха // Вісник соціально- економічних досліджень: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 1. – № 48. – С. 128–133.

10. Мельник О. О. Система загроз економічної безпеки підприємства / О. О. Мельник // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. праць. – Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2011. – № 25. – С. 97–103.

11. Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие: монография / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. – Х.: Інжек, 2006. – 240 с.

12. Орлик О. В. Система загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання / О. В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – 2014. – Вип. 1. – № 52. – С. 250–257.

13. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика: монографія / М. В. Фоміна. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.

References

1. Arefieva O. V. Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv: monohrafiia / O. V. Arefieva, T. B. Kuzenko. – K.: Vyd-vo Yevropeiskoho universytetu, 2004. – S. 170

2. Vasylytsiv T. H. Chynnyky ta dzherela zahroz ekonomichnii bezpetsi pidpriemstva / T. H. Vasylytsiv, M. B. Pasichnyk // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy: zb. nauk.-tekhn. prats. – Vyp. 18.10. – S. 128–135.

3. Virchenko V. V. Intelektualna bezpeka pidpriemstva ta shliakhy yii zabezpechennia / V. V. Virchenko // Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia. – 2013. – № 11 (200). – S. 51–54. Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen, vypusk 3 (58), 2015 ISSN 2313-4569 127

4. Nadyshchev V. A. Klassyfykatsiia uhroz ekonomicheskoi bezopasnosti predpriiatyia [Elektronnyi resurs] / V. A. Nadyshchev, O. H. Poskochynova. – Rezhym dostupa: <http://vestnik.igps.ru/wp-content/uploads/V32/6.pdf>.

5. Dolzhenkov O. F. Osoblyvosti harantuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytskoi diialnosti v rynkovykh umovakh: monohrafiia / [O. F. Dolzhenkov, Zh. O. Zhukovska, O. M. Holovchenko; za zah. red. O. F. Dovzhenkova]. – Odessa: OIU KhNUVS, 2007. – 208 s.

6. Zerkalov D. V. Экономыческаиа bezопасnost: monohrafiia / D. V. Zerkalov. – K.: Osnova, 2011. – 586 s.
7. Kamlyk M. I. Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti: ekonomiko-pravovyi aspekt: navch. posib. / M. I. Kamlyk. – K.: Atika, 2005. – 432 s.
8. Kozachenko H. V. Экономыческаиа bezопасnost predpriatya: sushchnost y mekhanyzm obespechenyia: monohrafiia / H. V. Kozachenko, V. P. Ponomarev, O. M. Liashenko. – K.: Lybra, 2003. – 280 s.
9. Matsekha D. S. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva / D. S. Matsekha // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zb. nauk. prats. – 2013. □ Vyp. 1. – № 48. – S. 128–133.
10. Melnyk O. O. Systema zahroz ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / O. O. Melnyk // Visnyk Nats. tekhn. un-tu «KhPI»: zb. nauk. prats. – Temat. vyp.: Tekhnichniy prohres i efektyvnist vyrobnytstva. – Kharkiv: NTU «KhPI». – 2011. – № 25. – S. 97–103.
11. Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo: monohrafiia / V. M. Heiets, M. O. Kyzym, T. S. Klebanova, O. I. Cherniak ta in. – Kh.: Inzhrek, 2006. – 240 s.
12. Orlyk O. V. Systema zahroz ekonomichnii bezpetsi subiektiv hospodariuvannia / O. V. Orlyk // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zb. nauk. prats. □ 2014. □ Vyp. 1. – № 52. – S. 250–257.
13. Fomina M. V. Problemy ekonomichno bezpechnoho rozvytku pidpriemstv: teoriia i praktyka: monohrafiia / M. V. Fomina. – Donetsk: DonDUET, 2005. – 140 s.

Снігур Лариса Петрівна – кандидат економічних наук, викладач, Університет державної фіскальної служби України (м. Ірпінь).